

**UCHWAŁA NR XXV/158/13
RADY GMINY NOWOSOLNA**

z dnia 30 stycznia 2013 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna
na lata 2013-2016**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271 i Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 80, poz. 717 i Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 102, poz. 1055 i Nr 116, poz. 1203, z 2005 r. Nr 172, poz. 1441 i Nr 175, poz. 1457, z 2006 r. Nr 17, poz. 128 i Nr 181, poz. 1337, z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974 i Nr 173, poz. 1218, z 2008 r. Nr 180, poz. 1111 i Nr 223, poz. 1458, z 2009 r. Nr 52, poz. 420 i Nr 157, poz. 1241, z 2010 r. Nr 28, poz. 142 i poz. 146, Nr 40, poz. 230 i Nr 106, poz. 675, z 2011 r. Nr 21, poz. 113, Nr 117, poz. 679, Nr 134, poz. 777, Nr 149, poz. 887 i Nr 217, poz. 1281 oraz z 2012 r. poz. 567) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959 i Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362 i Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206 i Nr 97, poz. 804 oraz z 2010 r. Nr 75, poz. 474 i Nr 130, poz. 871), po uzyskaniu opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi z dnia 6 listopada 2012 roku, uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna na lata 2013-2016, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Nowosolna.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady
Gminy Nowosolna

Janina Wlazło

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna

Stare Skaszewy - widok na grodzisko wczesnośredniowieczne i osadę

fol. Wiesław Stępień

Stare Skoszewy - kościół

Stare Skoszewy - grodzisko

Byszewy - dwór

Stare Skoszewy - teren cmentarza przykościelnego

Stare Skoszewy - dwór

SPIS TREŚCI:

-	PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY NOWOSOLNA	str. 5
-	ZAŁOŻENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY NOWOSOLNA	str. 6
-	ASPEKTY PRAWNE I PROGRAMOWE	str. 6
o	Uwarunkowania prawne	str. 6
o	Uwarunkowania programowe	str. 8
▪	Krajowe	str. 8
▪	Wojewódzkie	str. 9
▪	Lokalne	str. 10
-	RYS HISTORYCZNY	str. 12
-	DIAGNOZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY NOWOSOLNA	str. 17
o	Wyróżnione elementy dziedzictwa kulturowego gminy Nowosolna	str. 17
o	Krajobraz kulturowy	str. 33
o	Wykaz obiektów zamieszczony w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Nowosolna	str. 35
o	Wykaz stanowisk archeologicznych zamieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Nowosolna	str. 37
o	Obiekty wyeliminowane z gminnej ewidencji zabytków opracowanej w 2007 roku	str. 42
o	Obiekty ruchome wpisane do rejestru WKZ	str. 43
o	Dziedzictwo kultury niematerialnej	str. 43
o	Bilans walorów dziedzictwa kulturowego gminy Nowosolna	str. 49
o	Założenia programu opieki nad zabytkami dla gminy Nowosolna	str. 53
o	Najważniejsze aspekty ochrony wartości kulturowych gminy Nowosolna	str. 54
-	CELE, KIERUNKI DZIAŁANIA I ZADANIA	str. 55
-	WSKAZANIA DO DOKUMENTÓW WYŻSZEGO RZĘDU	str. 73
-	MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY NOWOSOLNA	str. 74

PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY NOWOSOLNA

Zapisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z dnia 17 września 2003 r. z późniejszymi zmianami), obligują Wójta do prowadzenia (w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy) Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Nowosolna i sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna.

Zgodnie z artykułem 21 ww. ustawy Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Nowosolna jest podstawą do sporządzania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna.

Artykuł 87 ust. 1 ww. ustawy obliguje Wójta do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami na okres 4 lat. Stosownie do zapisów art. 87 ust. 2 ustawy gminny program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W myśl art. 87 ust. 3 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna jest ogłaszany w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym, zgodnie z art. 87 ust. 4 niniejszej ustawy.

Jednocześnie ww. ustawa w art. 87 ust. 5 precyzuje, iż z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

ZAŁOŻENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY NOWOSOLNA

Głównym celem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Nowosolna na lata 2013-2016 jest odpowiednie kształtowanie sfery dziedzictwa kulturowego gminy, eksponowanie wysokich walorów kulturowych, co przyczyni się do upowszechniania lokalnej kultury, zacieśniania więzi regionalnych, podtrzymywania tradycji lokalnych i podniesienia atrakcyjności turystycznej regionu.

Zakładanym efektem wdrażania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Nowosolna będzie poprawa stanu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, podniesienie ich rangi oraz kształtowanie produktów regionalnych i wzmocnienie tradycji etnograficznych, co wpłynie na aktywizację mieszkańców w działaniach na rzecz zachowania regionalnego dziedzictwa.

Narzędziem zmierzającym do osiągnięcia założonych efektów jest ustalenie możliwości pozyskiwania środków finansowych na działania związane z zachowaniem materialnego i niematerialnego dziedzictwa Gminy Nowosolna.

ASPEKTY PRAWNE I PROGRAMOWE

Uwarunkowania prawne

Narzędziami służącymi sprawowaniu opieki nad obiektami i obszarami zabytkowymi, są akty prawa ogólnostanowowe, Unii Europejskiej i krajowe.

Dokumentami ogólnoświatowymi są konwencje opracowane pod egidą ONZ (UNESCO). Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, która została ustanowiona w 1972 r. w Paryżu, umożliwiła wyróżnienie obszarów i obiektów mających „najwyższą powszechną wartość” poprzez Wpisanie na „Listę Dziedzictwa Światowego UNESCO”.

Unia Europejska reguluje kwestie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego w Traktacie z Maastricht z dnia 2 lutego 1992 r., Rozporządzeniu Rady EWG z dnia 9 grudnia 1992 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, Dyrektywie Rady EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotów przedmiotów kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z obszaru państwa członkowskiego oraz w Programie Kultura 2000.

Zapisy odnoszące się do ochrony zabytków w Polsce zamieszczono w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, w której zgodnie z artykułem 5 ochrona zabytków należy do konstytucyjnych obowiązków państwa.

Głównym aktem prawnym, regulującym zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z dnia 17 września 2003 r. z późniejszymi zmianami), która uwzględnia podział na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.

Zgodnie z art. 4 niniejszej ustawy ochrona zabytków jest sprawowana przez organy administracji publicznej, które są odpowiedzialne za kontrolowanie zabytków oraz prawne i finansowe działania prowadzące do zachowania ich w dobrym stanie.

Art. 5 ww. ustawy określa, że opiekę nad zabytkiem sprawują właściciele lub posiadacze zabytków, którzy zostali zobligowani do dbałości o obiekty i obszary zabytkowe poprzez ich właściwe wykorzystywanie, remontowanie i udostępnianie.

W świetle art. 6 ustawy ochronie i opiece podlegają:

- zabytki nieruchome będące m. in. krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi i ruralistycznymi, obiektami i obszarami zabytkowymi,
- zabytki ruchome będące, np. dziełami sztuki i pamiątkami historycznymi,
- zabytki archeologiczne.

Ustawa w art. 7 określiła cztery prawne formy ochrony zabytków, którymi są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,

- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Do kompetencji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej należy obejmowanie ochroną prawną, w drodze rozporządzenia, najcenniejszych obszarów i obiektów zabytkowych poprzez uznanie ich za pomnik historii.

Zadania administracji rządowej w zakresie zachowania dziedzictwa polegają na obejmowaniu ochroną zabytków poprzez wpis do rejestru zabytków na mocy decyzji WKZ, prowadzeniu wojewódzkiej ewidencji zabytków, uzgodnieniu i opiniowaniu dokumentów planistycznych i inwestycyjnych oraz sprawowaniu kontroli nad nimi.

Samorządy lokalne ochronę zabytków podejmują poprzez możliwość tworzenia parków kulturowych na mocy uchwały Rady Gminy oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Do obowiązków samorządów lokalnych należy również prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami.

Uwarunkowania programowe

- **Krajowe**

Zgodnie z art. 86 ust.1 ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami głównym opracowaniem wskazującym system ochrony dziedzictwa kulturowego Państwa winien być sporządzony przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Od kilku lat funkcjonują tezy do krajowego programu, które wskazują m. in. na potrzeby powiązań zasobów dziedzictwa kulturowego z walorami środowiska przyrodniczego, promowania wartości materialnych i niematerialnych, podnoszenia rangi zabytków oraz wzmocnienia roli zabytków w branży turystycznej. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem Krajowego Programu Ochrony Zabytków.

Kolejnym strategicznym dokumentem o charakterze krajowym jest Narodowa Strategia Rozwoju Kultury, której elementem jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków

i dziedzictwa kulturowego". Wskazuje on politykę Państwa w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego. Instrumentami wdrażania strategii są programy operacyjne, stanowiące podstawę finansowania działań z zakresu dziedzictwa kulturowego z budżetu Państwa, rozdysponowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zarówno Programy, jak i ich zakresy ulegają zmianie w poszczególnych latach. Dotychczas najważniejszym z nich jest ogłaszany corocznie Program Operacyjny „Dziedzictwo Kulturowe”, posiadający wyróżnione priorytety i działania. Program ten umożliwia pozyskiwanie środków finansowych na przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych oraz rewaloryzacyjnych obiektów i obszarów zabytkowych, rozwój ośrodków muzealnych, kultywowanie tradycji ludowych, czy ochronę zabytków archeologicznych.

- **Wojewódzkie**

Dokumentem strategicznym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie wojewódzkim jest Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2012-2015 (WPOnZ), przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XXVII/487/12 z dnia 21.06.2012 r.

W programie tym wartości kulturowe gminy Nowosolna zostały w znacznym stopniu dostrzeżone i traktowane jako znaczące dla terenu województwa. Zgodnie z zapisami WPOnZ dziedzictwo kulturowe gminy Nowosolna posiada walory ponadlokalne, stanowiące strategiczne znaczenie w kształtowaniu systemu ochrony dziedzictwa kulturowego województwa.

W zapisach WPOnZ wskazano potrzebę utworzenia parku kulturowego „Śladami Iwaszkiewicza w dolinie Moszczenicy”.

Program podkreśla, iż przez teren gminy Nowosolna przebiega szlak romański, łączący obiekty będące reprezentantami tego stylu.

Zgodnie z zapisami WPOnZ teren gminy Nowosolna wchodzi w skład proponowanego Zielonego kręgu tradycji i kultury, tworzonego na kanwie charakterystycznych dla regionu obiektów i obszarów zabytkowych.

Kolejnym prestiżowym dokumentem samorządu województwa łódzkiego jest Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, przyjęta przez Sejmik Województwa Łódzkiego w lipcu 2012 roku. Planowana wizja rozwoju województwa łódzkiego uwzględnia kreowanie różnorodności kulturowej oraz umocnienie identyfikacji mieszkańców z kulturą

regionu. Wspierane oraz inicjowane mają być działania w zakresie kreowania folkloru i produktów regionalnych.

Opracowana strategia mocno podkreśla konieczność wspólnych działań większych grup partnerskich mających szansę pozyskiwania funduszy w ramach realizacji zintegrowanych projektów rewaloryzacyjnych cennych obszarów zabytkowych.

Ważnym dokumentem z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego jest również plan ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich - przyjęty rozporządzeniem Wojewody Łódzkiego Nr 5/03 z dnia 31 lipca 2003 roku. Plan ochrony wskazuje m.in. wysokie wartości kulturowe obszaru objętego granicami Parku. Z terenu gminy Nowosolna wskazano następujące obiekty, stanowiące istotne dobra kultury materialnej:

a) we wsi Skoszewy Stare:

- kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. św. Barbary zbudowany w 1934 r.,
- dwór, powstały w latach dwudziestych XX w.

b) we wsi Byszewy:

- dwór klasycystyczny murowany z przełomu XVIII i XIX wieku,
- stajnia murowana (kamienna) z końca XIX wieku,
- park z XIX wieku o powierzchni 2,3 ha.

• Lokalne

Dokumentami odnoszącymi się do zagadnień dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym są:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowosolna – przyjęte uchwałą Nr XII/105/2000 Rady Gminy Nowosolna z dnia 29 czerwca 2000 roku,
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Nowosolna - przyjęty Uchwałą Nr XXXIII/225/05 Rady Gminy Nowosolna z dnia 13 czerwca 2005 roku,
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowosolna dotycząca części obszaru miejscowości Stare Skoszewy - przyjęta Uchwałą Nr XI/67/11 Rady Gminy Nowosolna z dnia 30 listopada 2011 roku,

- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowosolna dotycząca części obszaru miejscowości Byszewy - przyjęta Uchwałą Nr XV/98/12 Rady Gminy Nowosolna z dnia 28 marca 2012 roku,
- Strategia Rozwoju Gminy Nowosolna do roku 2020 - przyjęta uchwałą Nr X/52/11 Rady Gminy Nowosolna z dnia 26 października 2011 roku,
- lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia LGD STER, opracowana w 2011 roku,
- plan ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich zgodnie z ROZPORZĄDZENIEM WOJEWODY ŁÓDZKIEGO Nr 5/03 z dnia 31 lipca 2003.

RYS HISTORYCZNY

Ziemie leżące obecnie w granicach administracyjnych gminy Nowosolna w przeszłości pokrywały lasy, którym towarzyszyły cieki rzeczne. Na terenie tym, wśród lasów Puszczy Łódzkiej od późnego średniowiecza lokalizowano osady.

Byszewy - źródła rzeki Moszczenicy

Stare Skoszewy – zabytki archeologiczne

Dzieje człowieka na terenie gminy Nowosolna, zapisane są w znaleziskach archeologicznych pochodzących już z okresu rzymskiego i wczesnego średniowiecza. Rozwój tego obszaru można podzielić na kilka wyraźnie wyodrębniających się okresów.

Na terenie dzisiejszej gminy Nowosolna pod koniec VI w. powstał pierwszy w Polsce środkowej ośrodek administracji terenowej i wojskowej – gród warowny, który dał początek Skoszewom. Niniejszy gród zamieszkiwany był w okresie plemiennym od VI do początku IX w. do czasu spalenia. Pomędzy VII a IX w. powstała obok grodu osada przygodowa wczesnośredniowieczna. Spalone grodzisko zostało odbudowane i wtórnie wykorzystane do celów mieszkalnych. Pierwsza wzmianka o Skoszewach w źródłach pisanych pochodzi z 1386 roku.

Do wczesnych osad w okolicy należy Dobieszków, który wzmiankowany był w dokumentach jako własność szlachecka w 1388 roku. Pierwszy zapis o Wączyniu jako własności królewskiej pochodzi z roku 1389. Z tego samego roku pochodzą informacje o Byszewach (własności szlacheckiej). Kalonka wzmiankowana była w 1393 roku, Borchówka w 1399 r., Lipiny w 1404 r., a Moskwa w 1416 roku - wszystkie jako własność szlachecka. W latach 1424-1425 Skoszewy stały się siedzibą dworską. Na prośbę ówczesnego właściciela Piotra Tłuka w dniu 26 sierpnia 1426 r. król Władysław Jagiełło nadał osadzie prawa miejskie. Miasto lokowane było na prawie magdeburskim. W 1530 r. miało miejsce odnowienie lokacji miasta przez króla Zygmunta Starego.

Nowa fala kolonizacji osadniczej przeprowadzana na prawie magdeburskim (niemieckim), przypadająca na XIV - XV wiek, doprowadziła do zmiany krajobrazu kulturowo – przyrodniczego z skierowaniem na charakter rolniczo - leśny. Pierwotne osadnictwo typu rozproszonego zostało stopniowo zastępowane przez osady wiejskie z uporządkowaną, bardziej skupioną zabudową.

Wysiłek osadniczy późnego średniowiecza na terenie Polski centralnej został w poważnym stopniu zniweczony na początku XVII w. Zniszczenia wojenne a zwłaszcza „potop szwedzki” wpłynęły na zmniejszenie areалу uprawianej ziemi i ubytek gospodarstw w wielu wsiach regionu. Zaczęły podupadać mniejsze miasta. Ich los podzieliły także Skoszewy, które nie zdołały podnieść się po kolejnej zarazie w latach 1652-1653. Ostatni raz Skoszewy nazwano miastem w 1702 r. Znaczące zmiany nastąpiły także w owym czasie w strukturze własności ziemskiej, w której znacznemu zmniejszeniu uległa liczba dóbr drobnej własności ziemskiej na rzecz szlachty średniej, zamożniejszej. Pewna stabilizacja polityczna w II połowie XVIII w. przyniosła niewielkie ożywienie gospodarcze i odbudowę zniszczonych wsi.

Ważnym elementem dziedzictwa kulturowego gminy Nowosolna z tego okresu są pozostałości dawnych posiadłości ziemiańskich. Do dziś zachowało się założenie podworskie w Byszewach i Starych Skoszewach. Przeprowadzona w latach późniejszych parcelacja gruntów, zabór powierzchni i budownictwo w bezpośrednim sąsiedztwie lub wręcz na terenie założenia podworskiego, doprowadziły do zatarcia ich pierwotnych granic i układów kompozycyjnych. Dwory w Byszewach i Starych Skoszewach przetrwały do dziś.

Byszewy – dwór

Stare Skoszewy – dwór

Tereny gminy Nowosolna to także obszar intensywnego osadnictwa przybyszów - głównie Niemców z Europy zachodniej na początku XIX stulecia, którzy wywarli istotny wpływ na kształtowanie tradycji kulturowych i przekształcenia społeczne w dwu poprzednich stuleciach. W XIX w. powstają miejscowości: Janów, Natolin, Niecki, Nowosolna, Teolin, Boginia, Ksawerów, Nowe Skoszewy, Borki i Bukowiec oraz zostaje utworzona gmina Skoszewy (w roku 1859). Kolejne miejscowości stanowiące część gminy, tj.: Dąbrówka, Dąbrowa, Kopanka i Wódka tworzą się na początku XX wieku. Po I Wojnie Światowej w roku 1919 powstaje województwo łódzkie, w skład którego wszedł powiat brzeziński z gminą Lipiny oraz powiat łódzki z gminą Nowosolna. Okres dwudziestolecia międzywojennego to czas ciągłego rozwoju obszarów gminy. Z drugiej strony to również okres silnego odpływu mieszkańców z terenu gminy do rozwijającej się Łodzi przemysłowej.

Natolin - tradycyjna zabudowa po byłych osadnikach niemieckich

Znaczące zmiany kulturowe, na obszarze obecnej gminy Nowosolna, następują również po II wojnie światowej, kiedy to osadnicy niemieccy w większości opuszczali teren gminy i Polski. Wówczas ich miejsca osadnicze zostały zajęte przez ludność polską, która ucierpiała podczas II wojny światowej wskutek wysiedleń z terenu gminy oraz przez przesiedleńców (repatriantów) z utraconych ziem Polski wschodniej. Po roku 1945 następuje dalszy rozwój terenów gminy oraz kształtuje się obecny układ przestrzenny.

W ostatnim okresie zauważalna jest kolejna przemiana kulturowo - społeczna dokonywana w związku z obserwowaną falą nowego osadnictwa dotychczasowych mieszkańców Łodzi budujących swoje domy na terenach przylegających do granic miasta, którzy zawodowo nadal pozostają związani z miastem.

Tradycje kulturowe wyrażają się np. w sposobie zagospodarowania obejść przydomowych. Istotnym elementem jest coraz większa dbałość o atrakcyjność i estetykę oraz znaczące - cenne walory przyrodnicze i tradycyjne sady przydomowe.

Położenie obszaru na terenach przenikania tradycyjnych kultur regionalnych – łowickiej, opoczyńskiej i sieradzkiej, sprawiło, że nie wykształcił się tu autonomiczny, odrębny od innych wzorzec kulturowy.

Stare Skoszewy - nowe osadnictwo

Nazwa gminy Nowosolna pochodzi od nazwy Neu-Sulzfeld - osady powstałej w 1802 roku, założonej przez kolonistów niemieckich. Po III rozbiórce Polski okolice Łodzi zostały objęte „kolonizacją fryderycjańską”. Zaborca pruski w sposób zorganizowany prowadził politykę osiedleńczą Nowosolnej i okolicznych terenów. Na obszarach dotąd nieużytkowanych gospodarczo zakładano wsie, w których osiedlano przeważnie Niemców. Wieś Neu-Sulzfeld zasiedlili ewangelicy pochodzący głównie z okolic wirtemberskiego miasta Sulzfeld. Z czasem nazwa uległa polonizacji w formie Nowosolna, która jest wolnym tłumaczeniem nazwy niemieckiej.

W wyniku reformy administracyjnej w 1990 roku gmina Nowosolna zmieniła swoje granice. Wchodząca w jej skład wieś o nazwie Nowosolna, będąca obecnie siedzibą urzędu została przyłączona do Łodzi.

W elementach dziedzictwa kulturowego mieszkańców gminy ważną rolę odgrywają głazy narzutowe, stanowiące tradycyjny materiał budowlany wykorzystywany do konstrukcji ścian budynków gospodarczych oraz ogrodzeń. Stanowią one tradycyjny element krajobrazu kulturowego gminy i bogactwo kultury niematerialnej, gdyż stały się źródłem miejscowych – regionalnych podań i legend.

obora w Moskwie i stajnia w Byszewach - głazy narzutowe wykorzystywane do konstrukcji ścian

Teren gminy Nowosolna to miejsce historycznych walk.

Jesienią 1863 roku gmina stała się miejscem dramatycznych wydarzeń Powstania Styczniowego. W dniu 25 września 1863 r. miała miejsce potyczka w Skoszewach, natomiast dnia 26 września 1863 r. potyczka w Byszewach. Udział miejscowego społeczeństwa w Powstaniu Styczniowym upamiętnia, usytuowany na wschodnim wale grodziska wczesnośredniowiecznego, pomnik żołnierzy poległych w czasie powstania.

Wydarzeniem, które miało miejsce na omawianym obszarze była również tocząca się na przełomie listopada i grudnia 1914 roku Bitwa pod Łodzią (w historiografii niemieckiej bitwa nazwana „bitwą pod Brzezunami”). Gmina Nowosolna stała się obszarem najcięższych walk „operacji łódzkiej”, związanych z nią przełomów i rozstrzygnięć. W czasie dwumiesięcznych walk zniszczeniu uległo wiele wsi. W wyniku ostrzału przez rosyjską artylerię spłonął kościół modrzewiowy w Starych Skoszewach. W walkach życie straciło tysiące żołnierzy polskich i rosyjskich. Pamiątką historyczną tragicznych walk z okresu I Wojny Światowej są cmentarze wojenne zlokalizowane m. in. w Starych Skoszewach (Rosyjka) i Włóczynie Dolnym.

Włóczyna Dolny – cmentarz z I wojny światowej

Na okazałym terenie cmentarza z okresu I Wojny Światowej w miejscowości Włóczyna Dolny znajdują się dwa monumentalne pomniki, powstałe w okresie międzywojennym ku czci poległych żołnierzy rosyjskich i niemieckich, ufundowane przez jednego z łódzkich przemysłowców.

W dniu 1 września 1939 roku wybuchła II Wojna Światowa. Dnia 8 września 1939 r. pod Boginią rozegrała się bitwa 30 Pułku Piechoty Strzelców Kaniowskich z 10 Dywizji Piechoty Armii „Łódź” z Niemiecką 8 Armią – polegli żołnierze spoczywają w zbiorowej mogile na cmentarzu w Starych Skoszewach.

W 1942 roku w lesie włóczynskim rozstrzelano kilkudziesięciu Polaków z Łodzi i okolic represjonowanych przez hitlerowców. W latach 1939-1944 w Włóczynie Dolnym znajdował się karny obóz pracy, w którym wymordowano około 30 tys. Polaków. Ich prochy znajdują się w zbiorowej mogile w miejscowości Teolin, na terenie Lasu Włóczynskiego.

DIAGNOZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY NOWOSOLNA

Spośród obiektów i obszarów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Nowosolna na wyróżnienie zasługują:

- średniowieczne grodzisko w Starych Skoszewach wraz z majdanem,
- dwór rodziny Plichtów w Byszewach, w którym na początku XX wieku przebywał Jarosław Iwaszkiewicz,
- kościół w Starych Skoszewach,
- charakterystyczna przedwojenna architektura poniemieckich osadników, w postaci budynków mieszkalnych i gospodarczych zbudowanych z kamienia, lub z kamienia i cegły, krytych dachówką ceramiczną,
- cmentarze ewangelickie zlokalizowane w miejscowościach Boginia, Bukowiec, Głogowiec, Grabina, Stare Skoszewy (Głąbie) i Teolin.

Średniowieczne grodzisko w Starych Skoszewach uznane przez historyków za jedno z najstarszych w Polsce Środkowej. Datowane na VI w. jest jednocześnie jednym z pierwszych ośrodków władzy lokalnej i wojskowej w okresie przedpiastowskim – gród warowny. Ten zabytek jest przedmiotem badań archeologicznych prowadzonych przez Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi. Gród zamieszkiwany był w okresie plemiennym, najprawdopodobniej przez Wiślan a później przez Polan, od VI w. do początku IX w., do czasu zniszczenia przez pożar. Założyciele osady warownej wykorzystali występujące na tym terenie dogodne warunki naturalne: strome nadrzecze, bagnisty brzeg i naturalne źródło wody. Gród miał kształt elipsy o powierzchni 1 ha. Dostępu do jego wnętrza bronił wał drewniano-ziemny o wysokości 4 m, szerokości u podstawy 12 m i długości 105 m. U wierzchołka wału znajdowały się drewniane flanki i obronne płoty. Niniejsze założenie konstrukcyjne zachowało się do naszych czasów w dobrym stanie.

Stare Skoszewy - grodzisko w dolinie Moszczenicy (majdan)

Dwór rodziny Plichtów w Byszewach jest jednym z ważniejszych symboli Gminy Nowosolna i Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

Wieś Byszewy w 1803 roku kupił Teodor Plichta i wówczas na przełomie XVIII i XIX wieku wybudował klasycystyczny dwór z gankiem wspartym na czterech kolumnach.

W Byszewach wielokrotnie, w latach 1911-1931, przebywał Jarosław Iwaszkiewicz. W latach 1911-1913 gościł w dworze jako korepetytor siostrzeńców właściciela majątku - Józefa Plichty, w latach następnych jako przyjaciel rodziny. Byszewy stały się dla pisarza miejscem sentymentalnych wspomnień. Akcja opowiadania „Panny z Wilka” umiejscowione jest właśnie w dworze w Byszewach. Ów obiekt znalazł się również w książkach biograficznych pisarza, takich jak: „Książka moich wspomnień”, „Podróże do Polski” oraz w opowiadaniu „Ogrody”. Po prawej stronie wejścia do dworu widnieje tablica poświęcona pamięci Jarosława Iwaszkiewicza. Pod koniec stycznia 2009 roku w dworze wybuchł pożar. Dzięki ofiarnej pracy kilkunastu jednostek straży pożarnej udało się ocalić ściany i fundamenty. Obecnie obiekt jest wyremontowany, przywrócono mu dawną świetność.

Dwór otacza park o powierzchni 2,3 ha, z 200-letnimi bukami, dębami, lipami i modrzewiami. Na terenie parku, za budynkiem dworu, znajduje się staw. Nie zachował się natomiast niewielki staw zlokalizowany przy wjeździe. Po II Wojnie Światowej wyciętych zostało kilka starych, zabytkowych drzew. Najokazalszym obecnie drzewem w parku, jest rosnący w pobliżu stawu na południe od dworu, pomnikowy dąb szypułkowy „Jarosław” o 6,0 m obwodzie. W południowej części zabudowania parkowo - dworskiego zachował się do dziś charakterystyczny pagórek,

opisywany przez Iwaszkiewicza jako „mały kurhan”.

Byszewy – dwór przed pożarem

Pożar dworu

Byszewy – dwór po remoncie

Park dworski w Byszewach

Sanktuarium Maryjne w Starych Skoszewach posiada szczególną wartość dla wiernych obrządku rzymskokatolickiego. Pierwszy zapis świadczący o istnieniu kościoła w Skoszewach jeszcze przed rokiem 1399 odnotowany został w „plebanus de Scoszewi”. Pod koniec XIV w. do kościoła skoszewskiego trafia cudowny – łaskami słynący obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem, prawdopodobnie namalowany w Rzymie w drugiej połowie XIV w. na polecenie papieża Grzegorza Wielkiego. Od tego czasu wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem zaczął przyciągać do Skoszew liczne pielgrzymki wiernych. Około 1420 roku w miejscu starego wybudowano nowy drewniany kościół, który służył wiernym do 1692 roku. Kolejną świątynię z drzewa modrzewiowego zbudowano w roku 1694 z inicjatywy księdza Dalikowskiego. Poświęcenia kościoła w Skoszewach dokonano w roku 1750. W roku 1914, prawdopodobnie w wyniku działań wojennych, pożar strawił drewnianą świątynię. Uratowany z pożaru cudowny obraz został umieszczony w wybudowanej w miejscu spalonego kościoła kaplicy, która w 1934 r. doszczętnie spłonęła wraz ze słynącym łaskami wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem. W roku 1934 rozpoczęto budowę nowego murowanego neogotyckiego kościoła. W tym samym czasie z fundacji biskupa Wincentego Tymienieckiego namalowano w Rzymie wierną kopię cudownego obrazu. W dniu 8 października 1934 r. została ona poświęcona w pałacu watykańskim przez papieża Piusa XI, a następnie przewieziona w 1936 roku do Starych Skoszew i umieszczona w ukończonym murowanym neogotyckim kościele. W dniu 20 czerwca 1936 r. biskup Kazimierz Tomczak dokonał konsekracji kościoła oraz uroczyste wprowadzono do świątyni nowy obraz, ozdobiony srebrnymi sukniami i pozłacanymi koronami. Cenne szaty i korony Matce Bożej Skoszewskiej skradziono w roku 1989.

W dniu 7 października 2002 r. kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i Świętej Barbary został podniesiony do rangi Sanktuarium Maryjnego.

Sanktuarium w Starych Skoszewach

Kopia cudownego obrazu

Charakterystyczna przedwojenna architektura poniemieckich osadników

Przedwojenna architektura poniemieckich osadników stanowi charakterystyczny element krajobrazu kulturowego gminy Nowosolna. Są to budynki mieszkalne i gospodarcze zbudowane z kamienia, lub z kamienia i cegły, kryte dachówką ceramiczną.

Nowe Skoszewy – tradycyjna zabudowa poniemieckich osadników

Cmentarze

Cmentarze stanowią bardzo cenny zasób dziedzictwa kulturowego. Na terenie gminy Nowosolna wśród bogatego dziedzictwa pozostałego po osadnictwie niemieckim zachowały się zabytkowe cmentarze ewangelickie. Część z nich jest dziś już słabo zauważalna w krajobrazie.

Na terenie gminy Nowosolna cmentarze ewangelickie nieczynne występują w następujących miejscowościach:

- Boginia - o powierzchni 0,2 ha, założony na początku XX wieku;

Boginia – cmentarz ewangelicki

- Bukowiec - o powierzchni 0,09 ha założony na przełomie XIX/XX wieku;

Bukowiec – cmentarz ewangelicki

- Stare Skoszewy (Głąbie) - o powierzchni 0,1 ha założony w II połowie XIX wieku, położony wśród pól na niewielkim wzniesieniu na zachód od drogi gminnej;

Stare Skoszewy (Głąbie) – cmentarz ewangelicki

- cmentarz ewangelicki w Głogowcu, o powierzchni 0,13 ha, założony na przełomie XIX/XX wieku;

Głogowiec – cmentarz ewangelicki

- cmentarz ewangelicki w Grabinie, o powierzchni 0,2 ha, założony na początku XX wieku;

Cmentarz ewangelicki w Grabnie

- cmentarz ewangelicki w Teolinie, o powierzchni 0,2 ha, założony na początku XX wieku.

Teolin – cmentarz ewangelicki

Z wymienionych cmentarzy ewangelickich do najlepiej zachowanych należy założony na planie prostokąta - cmentarz ewangelicki z przełomu XIX i XX wieku w Głogowcu.

Obecnie jest to widoczne z drogi, położone na lekkim wzniesieniu, częściowo ogrodzone kamiennym murkiem zabytkowe założenie cmentarne, z mogiłami porośniętymi trawą.

Głogowiec – cmentarz ewangelicki

- cmentarz wojenny "Wiączyń", z czasów I Wojny Światowej w Wiączyniu Dolnym, założony w latach 1915 – 1918, o powierzchni 1,03 ha - pochowani są tu żołnierze armii niemieckiej i rosyjskiej polegli w trakcie najkrwawszej bitwy manewrowej tzw. „operacji łódzkiej” (w historiografii niemieckiej bitwa nazwana „bitwą pod Brzezunami”), która rozegrała się w okresie od listopada do grudnia 1914 roku. Są to ofiary walk w okolicach Wiączynia, Olechowa, Janowa, Nowosolnej, Dąbrowy, Bedonia i Feliksina, Wśród spoczywających tu 9 tysięcy żołnierzy znajdują się Polacy siłą wcieleni do zaborczych armii: rosyjskiej bądź niemieckiej. Na terenie cmentarza znajdują się pomniki ufundowane przez rodzinę przemysłowca Scheiblera;

Wiączyń Dolny – cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej

- w czasie II wojny światowej w Lesie Wiączyńskim, znajdował się karny obóz pracy, w którym hitlerowcy wymordowali około 30 tys. osób. Pamięci pomordowanych poświęcony jest obelisk znajdujący się na skraju lasu wiączyńskiego we wsi Teolin, uznany jako miejsce pamięci narodowej.

Teolin – miejsce pamięci narodowej

- **Cmentarz z I wojny światowej w Rosyjce** – zlokalizowany jest w sosnowym zagajniku, z widocznym wałem ziemnym z głazami narzutowymi, który wyznaczał granicę cmentarza. Istnieją przesłanki, że w czasie II wojny światowej w Rosyjce Niemcy przetrzymywali, przez co najmniej dwa lata jeńców rosyjskich w prymitywnym obozie pod gołym niebem.

Rosyjka – cmentarz z I wojny światowej

Na terenie Gminy znajdują się też dwa zabytkowe cmentarze (niewidoczne na powierzchni) usytuowane pod i obok kościoła w Starych Skoszewach.

Pierwszy posiada pogańskie urny z V wieku przed Chrystusem, drugi z XVI-XVIII wieku zawarty jest w obrębie murów otaczających kościół.

Stare Skoszewy - Grób Plichtów

W odległości 100 metrów na północ od kościoła znajduje się trzeci współczesny cmentarz grzebalny, na którym odnaleźć można m.in. pomnik nagrobny powstańca styczniowego z 1863 r. oraz mogiłę zbiorową żołnierzy poległych w czasie II Wojny Światowej.

Stare Skoszewy – cmentarz grzebalny

Należy podkreślić, że cmentarze i miejsca pamięci zlokalizowane na terenie gminy Nowosolna są częściowo oznakowane, w związku z tym zainteresowani ich zwiedzaniem nie mają problemu z ich odnalezieniem.

Teolin - oznakowanie miejsca pamięci

Analiza stanu istniejącego zagospodarowania przestrzennego gminy Nowosolna wykazuje, że struktura osadnicza jest typem układu pasmowego, kształtowanego w oparciu o system głównych i lokalnych ciągów komunikacyjnych. Układ ten jest szczególnie widoczny w ciągach zabudowy następujących wsi:

- Lipiny,
- Natolin,
- Teolin,
- Nowe Skoszewy,
- Głogowiec,
- Wiaćzyń Dolny,
- Stare Skoszewy (częściowo),
- Kopanka (częściowo),
- Ksawerów (częściowo).

Stare Skoszewy

Wieś położona nad rzeką Moszczenicą. Pierwsza wzmianka o Skoszewach jako osadzie będącej własnością szlachecką pochodzi z 1386 roku. Uzyskanie praw miejskich nastąpiło w sierpniu 1426 roku a ich utrata przypada na 1702 rok. W krajobrazie wsi dominuje neogotycki kościół. Ślad po wczesnośredniowiecznym grodzie znajduje się nad rzeką Moszczenicą, około 650 m na południe od obecnego kościoła.

Stare Skoszewy

Wśród wymienionych historycznych układów ruralistycznych wśród historycznej i współczesnej zabudowy pojawiają się elementy świadczące o więziach mieszkańców z kulturą regionu w postaci ośrodków integracji społeczności lokalnej.

Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie

Świetlica Środowiskowa w Byszewach

Obszary integracji mieszkańców w Moskiewie i Nowych Skoszewach

W wyżej wymienionych ośrodkach wiejskich zachowała się **zabudowa drewniana**, która ze względu na nietrwałość budulca z jakiego jest wykonana powinna zostać objęta szczególną opieką. Do najcenniejszych zidentyfikowanych domów drewnianych na terenie gminy zakwalifikowano: domy 35 i 41 w miejscowości Wiańczyr Dolny.

Wiaczyri Dolny dom nr 35

Wiaczyri Dolny dom nr 41

Część domów drewnianych znajduje się w złym stanie technicznym i ze względu na widoczną presję urbanistyczną znikną z krajobrazu gminy. Niektóre z nich są przekształcane poprzez ocieplanie i przebudowę.

Wiączyń Doły - ocieplany dom drewniany, który wyeliminowano z gminnej ewidencji zabytków opracowanej 2007 r.

Kalotka – przebudowany dom drewniany

Wśród krajobrazu kulturowego gminy Nowosolna walorem dziedzictwa są liczne **kapliczki przydrożne** występujące m. in. w: Kaloncy (przy drodze na Dąbrówkę oraz przy kaplicy p.w. Św. Ojca Pio), Lipinach, Natolinie, Teolinie, Plichtowie, Wiączyniu Dolnym, Dobieszkowie. Niektóre z nich posiadają zabytkowy charakter np. w Natolinie, Kaloncy (przy drodze na Dąbrówkę), Teolinie, Plichtowie, Dobieszkowie i Wiączyniu Dolnym, inne są bardziej współczesne, jak w Kaloncy (przy kaplicy).

Lipiny – kapliczka

Kalonka – kapliczka

Wiączyni Dolny – kapliczka

Teolin – kapliczka

Natolin – kapliczka

Krajobraz kulturowy

Gmina Nowosolna usytuowana jest w obrębie rzeźby polodowcowej Wyżyny Łódzkiej. Jest to najbliższej Łodzi położony obszar o tak zróżnicowanej rzeźbie terenu. W strefie najwyższych wysokości nachylenie zboczy sięga 20%. Najwyższy punkt Gminy znajduje się na wysokości 284 m n.p.m. w miejscowości Dąbrowa, najniższy na wysokości 150 m n.p.m. w miejscowości Stare Skoszewy.

Krajobraz strefy krawędziowej wzniesień łódzkich

Z punktu widzenia cech krajobrazowo – przyrodniczych, krawędź Wzniesień Łódzkich dzieli gminę Nowosolna na: część północną o dużym zróżnicowaniu konfiguracyjnym i morfologicznym, o bogatej rzeźbie terenu oraz część południową, równinną powierzchnię o rzeźbie uformowanej wielkimi ilościami materiału piaszczystego i zwirowego naniesionego przez wody roztopowe z zanikającego lodowca. Najcenniejsze krajobrazowo są obszary położone w dolinie rzeki Moszczenicy i Miazgi. W dolinach obu rzek koncentrowały się, potwierdzone znaleziskami archeologicznymi, pierwotne osady ludzkie stanowiące o sięgającej co najmniej wczesnego średniowiecza historii kultury osadnictwa na obszarze gminy Nowosolna. Doliny rzek stanowią niezaprzeczalny walor krajobrazowy i przyrodniczy, który uzupełnia bogactwo historyczne tych ziem.

Na terenie całej Gminy obecnie rozwija się budownictwo mieszkaniowe: jednorodzinne, rezydencjonalne i rekreacyjne, ze względu na bliskość Łodzi oraz na malownicze ukształtowanie powierzchni. Około 70% obszaru gminy leży w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. Maleje na znaczeniu funkcja rolnicza. Na terenie gminy Nowosolna istnieje około 800 gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha.

Budownictwo rezydencjalne w obrębie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Przez teren Gminy przebiega droga krajowa nr 72 relacji Łódź – Rawa Mazowiecka prowadząca do drogi szybkiego ruchu Warszawa – Katowice. Przebiegać ma też autostrada A-1 północ – południe, w której we wsi Natolin projektowany jest zjazd do ww. drogi krajowej nr 72.

Przebieg drogi 72 w miejscowości Lipiny

W okolicy projektowanego zjazdu z autostrady i drogi krajowej, na terenie wsi Natolin i Teolin, położona jest ponad 100-hektarowa strefa przedsiębiorczości gminy, teren przeznaczony pod działalność gospodarczą, w której jest już zlokalizowanych kilka poważnych przedsięwzięć, a dalsze rozpoczynają inwestycje.

Widok na strefę działalności gospodarczej

Ewidencja zabytków

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Nowosolna zamieszczono 22 obiekty i obszary zabytkowe oraz 33 stanowiska archeologiczne. Zamieszczenie zabytków w gminnej ewidencji daje podstawę prawną do ich ochrony we wszystkich dokumentach planistycznych.

Wykaz obiektów Zamieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Nowosolna

Boginia

- cmentarz ewangelicki

Bukowiec

- cmentarz ewangelicki

Byszewy

- zespół dworsko – parkowy,
- dwór Plichtów w zespole dworsko – parkowym, wpisany do rejestru zabytków nr A/370/133 z dnia 27.05.1967 r.,
- stajnia w zespole dworsko – parkowym,
- gorzelnia w zespole dworsko – parkowym,
- park w zespole dworsko – parkowym.

Stare Skoszewy

- zespół dworsko – parkowy,
- dwór,
- kościół p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny,
- cmentarz przykościelny,
- ogrodzenie kościoła,
- plebania,
- cmentarz parafialny.

Stare Skoszewy (Głąbie)

- cmentarz ewangelicki.

Głogowiec

- cmentarz ewangelicki.

Grabina

- cmentarz ewangelicki.

Teolin

- cmentarz ewangelicki,
- miejsce pamięci.

Wiączyń Dolny

- dom nr 35,
- dom nr 41,
- cmentarz wojenny.

Wykaz stanowisk archeologicznych zamieszczonych w Gminnej ewidencji zabytków gminy Nowosolna

Spośród zabytków archeologicznych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisano grodzisko średniowieczne w Starych Skoszewach pod nr rejestru A/214 (Grodzisko Wczesnośredniowieczne z przełomu VII/ XV wieku).

Lp.	Miejscowość oznaczenie AZP	Nr stan. w miejsc.	obszar AZP	Nr stan. na obszarze	Kultura	Chronologia	Uwagi	Lokalizacja stanowiska zgodnie z ewidencją gruntów
1.	Skoszewy Nowe	1	64-53	6	- polska	- późne średniowiecze		Nowe Skoszewy
2.	Skoszewy Nowe	2	64-53	51	- polska - łużycka	- późne średniowiecze - okres nowożytny	Stanowisko przebadane w trakcie budowy autostrady	
3.	Skoszewy Stare	1	64-53	33	- staropolska, - polska	- wczesne średniowiecze - VII – XVI w.	Grodzisko wpisane do rejestru zabytków pod numerem A/214	Stare Skoszewy
4.	Skoszewy Stare	2	64-53	31	- staropolska, - polska	- wczesne średniowiecze do nowożytności		Stare Skoszewy
5.	Skoszewy Stare	4	64-53	32	- polska	- wczesne średniowiecze		Stare Skoszewy
6.	Głąbie	1	64-53	3	- polska	- późne średniowiecze XV w.		Stare Skoszewy
7.	Głąbie	2	64-53	4	- polska	- wczesne i późne średniowiecze		Stare Skoszewy
8.	Głąbie	3	64-53	5	- polska	- wczesne i późne średniowiecze		Stare Skoszewy
9.	Głąbie	4	64-53	6	- polska	- XIV - XV w.		Stare Skoszewy
10.	Głąbie	5	64-53	7	- polska	- wczesne średniowiecze		Stare Skoszewy
11.	Borchówka	1	65-53	1	- polska	- późne średniowiecze		Borchówka
12.	Byszewy	1	65-53	2	- polska	- późne średniowiecze		Byszewy
13.	Grabina	1	65-53	3	- polska	- późne średniowiecze, - nowożytność		Grabina
14.	Natolin	1	65-53	14	- polska	- późne średniowiecze - okres nowożytny	Po badaniach weryfikacyjnych przed budową autostrady	
15.	Plichtów	1	65-53	11	- polska	- okres nowożytny	Nie potwierdzone w trakcie badań weryfikacyjnych	Plichtów

							ch	
16.	Plichtów	2	65-53	9	- przeworska, - polska	- kultura przeworska - wczesne średniowiecze - późne średniowiecze - okres nowożytny	Stanowisko w części przebadane w trakcie budowy autostrady	Moskwa
17.	Plichtów	3	65-53	12	- polska	- wczesne średniowiecze - późne średniowiecze - okres nowożytny	Stanowisko nie potwierdzone w trakcie badań weryfikacyjnych	
18.	Moskwa	1	65-53	4	- polska	- późne średniowiecze		Niezidentyfikowane w terenie
19.	Skoszewy Stare	3	65-53	7	- polska	- XIV - XVI w.		Boginia
20.	Teolin	2	65-53	13	- polska	- późne średniowiecze - okres nowożytny	Stanowisko po badaniach weryfikacyjnych przed budową autostrady	
21.	Natolin	2	66-53	19	- polska	- późne średniowiecze		Niezidentyfikowane w terenie
22.	Teolin	1	65-53	8	- przeworska	- okres wpływów rzymskich		Teolin, Moskwa
23.	Lipiny	1	66-53	18	- polska	- późne średniowiecze		Lipiny
24.	Wiączyń Góry	1	66-53	3	- KPL - staropolska	- neolit - późne średniowiecze		Wiączyń Dolny
25.	Wiączyń Góry	8	66-53	8	- staropolska	- późne średniowiecze		Wiączyń Dolny
26.	Wiączyń Dolny	1	66-53	14	- polska, - łuzicka	- Halsztat D i okres nowożytny (XVII - XX)		Wiączyń Dolny
27.	Wiączyń Dolny	1	66-53	5	- polska, - łuzicka	- Halsztat D i C, XVI - XVIII w.		Wiączyń Dolny
28.	Wiączyń Dolny	2	66-53	6	- łuzicka	- IV okres epoki brązu		Wiączyń Dolny
29.	Głąbie	7	64-53	52	- polska	- XVI - XIX w.		Stare Skoszewy
30.	Wiączyń Nowy	1	65-53	15	-	- epoka kamienia		Wiączyń Dolny
31.	Wiączyń Góry	4	66-53	4	- pucharów lejkowatych	- neolit	Stanowisko archiwalne	
32.	Wiączyń Góry	2	66-53	9	- ceramiki sznurowej	- neolit	Stanowisko archiwalne	
33.	Wiączyń Góry	3	66-53	10	- pucharów lejkowatych	- neolit	Stanowisko archiwalne	

Do najważniejszych stanowisk należą:

- 1) AZP 64-53 stan. 31, Skoszewy Stare stan. 2 – średniowieczna osada podgrodzowa, osada znajduje się na dz. ew. nr 103 w Starych Skoszewach.
- 2) AZP 64-53 stan. 33, Skoszewy Stare stan.1 – grodzisko wczesnośredniowieczne – obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa łódzkiego dnia 28.10.1971 r.

i dnia 4 kwietnia 1988 r. pod nr A/214 (zasięg wpisu do rejestru określono w załączniku graficznym (powierzchnia objęta wpisem do rejestru około 3,5 ha; powierzchnia grodziska bez urządzeń towarzyszących około 1,8 ha).

Stare Skoszewy - widok na grodzisko i osadę

fol. Wiesław Stepiński

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków przekazał wstępne wytyczne konserwatorskie dla proponowanej realizacji projektu o roboczym tytule „Rozpoznanie i zagospodarowanie osady i grodziska w Skoszewach Starych na cele turystyczno – administracyjne.”

W celu rozpoznania osady i grodziska zostaną wykonane:

- zdjęcia lotnicze terenu osady i grodziska w różnych warunkach pogodowych i wegetacyjnych tak, aby uzyskać jak najlepsze zdjęcia do analizy archeologicznej z aktualnym stanem zachowania obiektu;
- na osadzie badania nieinwazyjne oraz odwierty metodami geologicznymi w celu rozpoznania faktycznego zasięgu osady;
- koncepcja zagospodarowania terenu na potrzeby administracyjno – turystyczne gminy Nowosolna powinna uwzględniać wyniki wstępnego rozpoznania archeologicznego oraz nawiązywać do dawnego budownictwa tych terenów: użycie tradycyjnych materiałów (najlepiej drewna, kamienia lub materiałów łączonych);

dostosowanie wielkości budynków do tradycyjnych form oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznej np. parkingów w taki sposób, aby jak najmniej terenu uległo nieodwracalnemu przekształceniu;

- przy najbliższej zmianie planu miejscowego należy dla obszaru wpisanego do rejestru (dz. nr ew. 101 i 102) zaplanować funkcję rekreacyjno – turystyczną lub zieleni nieużytkowej, gdyż funkcjonujące tam w chwili obecnej ustalenia dla dz. nr 101 – z funkcją rolną i dla dz. nr 102 z funkcją mieszkaniową powodują niszczenie jednego z najcenniejszych obiektów zabytkowych na terenie województwa;
- dla dz. nr ew. 103 WKZ zgodnie dopuszcza się funkcję turystyczno – administracyjną, ale z warunkiem przeprowadzenia wieloaspektowego rozpoznania archeologicznego i dalszych badań archeologicznych wyprzedzających realizację inwestycji oraz konieczność uzgodnienia z WKZ projektu zagospodarowania przestrzeni. Na działce tej należy ograniczyć funkcję rolną do pastwisk lub upraw nie wymagających głębokiej obróbki ziemi i orki.

Stare Skoszewy – ceramika w orce pochodząca ze stanowiska archeologicznego fot. Magdalena Nowak

Dla wyżej zamieszczonych stanowisk archeologicznych należy wyznaczyć strefy ochrony archeologicznej na etapie sporządzania aktów prawa miejscowego.

Na terenach stanowisk archeologicznych wymagane jest przeprowadzanie badań archeologicznych przed przystąpieniem do procesów inwestycyjnych, po uprzednim uzyskaniu zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na terenach stref ochrony stanowisk archeologicznych wymagane jest sprawowanie nadzorów archeologicznych.

Widok na stanowisko archeologiczne nr 1 – Stare Skoszewy

Widok na stanowisko archeologiczne nr 2 – Stare Skoszewy

Obiekty wyeliminowane z gminnej ewidencji zabytków opracowanej w 2007 roku

- Wiączyń Dolny - dom nr 43 – obiekt ocieplono – stracił walory estetyczne

Ocieplony dom Wiączyń Dolny nr 43

- Wiączyń Dolny dom nr 31 – obiekt w złym stanie technicznym przeznaczony do rozbiórki

Wiączyń Dolny nr 31 – dom przeznaczony do rozbiórki z uwagi na zły stan techniczny

Obiekty ruchome z terenu gminy Nowosolna wpisane do rejestru WKZ

Do rejestru zabytków wpisano obiekty ruchome znajdujące się na Cmentarzu Rzymskokatolickim w Starych Skoszewach (nr rej. B/162/1-4)

1. Pomnik nagrobny Antoniego Sokolnickiego wraz z ogrodzeniem, ok. 1863 r., wapień, piaskowiec, żelazo, wym. pomnika 65x40 cm, wys. ok. 125 cm;
2. Pomnik nagrobny rodziny Plichta wraz z ogrodzeniem, ok. 1909 r., wapień, piaskowiec, rzeźba, stal, odlew, sygn. na podstawie: F. Szymański, Łódź, wym. pomnika: ok. 100x95 cm, wys. ok. 320 cm;
3. Pomnik nagrobny Heleny Januszewskiej i Walerji Bogdańskiej, ok. 1904 r., piaskowiec, wapień, rzeźba, sygn. na podstawie: F. Szymański, Łódź, wym.: ok. 105x ok. 60 cm, wys. ok. 285 cm;
4. Pomnik nagrobny Tekli z Gutowskich Januszewskiej, ok. 1907 r., piaskowiec, rzeźba, wym.: ok. 60 x ok. 50 cm, wys. ok. 250 cm.

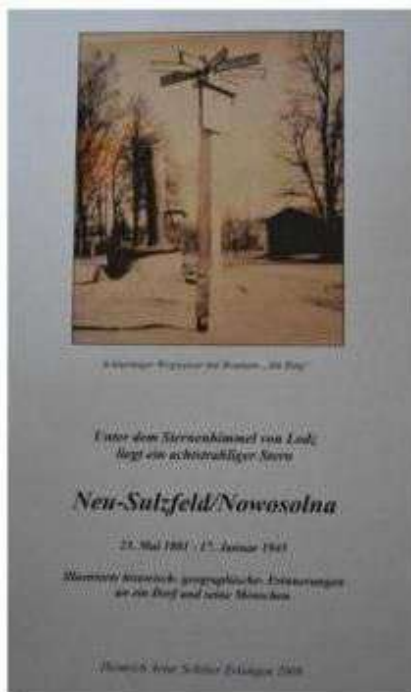
Dziedzictwo kultury niematerialnej

Oprócz cennych zabytków materialnych gminy Nowosolna na uwagę zasługują również wartości niematerialne, czyli tożsamość regionalna w postaci zespołów ludowych, twórców rzemiosła czy produktów lokalnych. Utożsamianie mieszkańców z kulturą regionu silnie podnoszą organizowane imprezy kulturowo - folklorystyczne, takie jak: Majówki Samorządowe (upamiętniające pierwsze wolne wybory samorządu terytorialnego w Polsce w roku 1990), Dożynki Gminne, Sobórki, Święto Pieroga, Święto ziemniaka. Ważny jest również udział Kół Gospodyń Wiejskich w spotkaniach z cyklu „Polskie tradycje kulinarne” i Gminnej Rady Kobiet w spotkaniach kulinarnych. Wiele z imprez na stałe wpisało się w harmonogram cyklicznych imprez o charakterze kulturowym. Moskiewskie Święto Pieroga w 2012 roku miało już V edycję. Odbyły się też Sobórki i XIII Majówka Samorządowa.

Imprezy cykliczne w gminie Nowosolna

Gmina Nowosolna umożliwia mieszkańcom obcowanie z historią m. in. w Gminno Parkowym Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie poprzez udostępnienie wystawy i książki Heinricha Schölera - Niemca, byłego mieszkańca Borchówki pt. "Gedengbuh Neu-Sulzfeld / Nowosolna". W bogato ilustrowanej książce autor opisuje historię miejscowości Neu Sulzfeld (Nowosolna) oraz historię mieszkańców pobliskich osad z okresu od 23 maja 1801 roku do 17 stycznia 1945 roku. Osady te tworzą dzisiejszą gminę Nowosolna.

Przybliżenie historii odbywa się również poprzez spotkania Związku Sybiraków. W Gminno Parkowym Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie przedstawiono filmową historyczną rekonstrukcję deportacji Polaków na „niełudzką ziemię” w 1940 r. Przedstawiono wówczas również żywą historię z tamtych czasów, która przez dziesiątki lat była skrywana przed światem. Na szczególne podkreślenie zasługuje obecność dużej grupy uczniów zarówno ze szkół podstawowych w Lipinach i Starych Skoszewach, jak i gimnazjum w Wiączyniu Dolnym. Była to dla nich wyjątkowa lekcja historii.

Na obszarze gminy Nowosolna organizowane są liczne imprezy kulturalne, ukierunkowane na zachowanie tożsamości oraz integrację mieszkańców. Oprócz festynów, majówek samorządowych, odbywają się również konkursy dla dzieci, występy zespołów folklorystycznych. Na terenie gminy Nowosolna działają trzy zespoły śpiewacze – Seniorki z Kalonki, Wiączynianka i Byszewianie. Od roku 1918 na terenie gminy prężnie działa orkiestra parafialna ze Starych Skoszew.

Zespół śpiewaczy Seniorki z Kalonki

Zespół śpiewaczy Wiączynianka

Zespół Byszewianie

Gminne Zespoły Śpiewacze uczestniczą w różnego rodzaju imprezach o różnym zasięgu, należy podkreślić ich udział w Europejskim Kongresie Gmin Wiejskich.

Udział zespołów w Europejskim Kongresie Gmin Wiejskich

Na uwagę zasługuje również działalność twórców ludowych szerzących dziedzictwo regionalne. Do dnia dzisiejszego organizowane są warsztaty z zakresu rękodzieła (szydełkowanie, haftowanie), papieroplastyki i Quilingu (ang. "nawijać na pióro lub rurkę"), których inicjatorem jest Pani Grażyna Kraska (emerytowana nauczycielka, mieszkanka gminy Nowosolna).

Warsztaty ceramiki artystycznej prowadzone są od samego początku istnienia GPCKiE przez Panią Annę Zabelską – mieszkankę gminy Nowosolna. Zajęcia te cieszą się ogromną popularnością zarówno wśród dzieci jak i dorosłych.

Warsztaty wypalania z ceramiki

Malarstwo w gminie upowszechnia Pani Teresa Gutowska - malarka amatorka - mieszkanka Borchówki. Prace powstałe podczas zajęć plenerowych zdobią ściany Gminno Parkowego Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie. Prezentowane są również w czasie Wystaw Plenerowych, Jarmarku Wojewódzkiego, gminnych imprez plenerowych takich jak: Majówka Samorządowa, czy Dożynki.

Elementem niematerialnej kultury regionu, wartym podkreślenia jest również regionalna sztuka kulinarna. Tradycją stało się organizowanie Moskiewskiego Święta Pieroga (V- krotnie), warsztatów pn. Polskie tradycje kulinarne – potrawy wielkanocne i powiatowej wystawy stołów wielkanocnych (VI – krotnie). Na wielu organizowanych imprezach kulturowo-folklorystycznych goście mogą skosztować „zuru skoszewskiego”, znanego nie tylko w gminie Nowosolna ale również w regionie.

Na terenie gminy działa kilkanaście kół gospodyń wiejskich funkcjonujących na terenie praktycznie wszystkich sołectw (KGW Borchówka, KGW Byszewy, KGW Kopanka, KGW Kalonka, KGW Moskwa, KGW Ksawerów, KGW Lipiny, KGW Skoszewy, KGW Wiączyń/Malownicza), prowadzących aktywną działalność, która - między innymi – sprzyja zachowaniu miejscowych tradycji i zwyczajów.

Ochotnicza Straż Pożarna również uczestniczy w kultywowaniu folkloru gminy Nowosolna.

Działalność Lokalnej Grupy Działania „STER” w zdecydowanym stopniu wpływa na propagowanie dziedzictwa kulturowego gminy. W ostatnim czasie organizowany jest konkurs „Tradycja i kultura regionu w moim obiektywie” oraz konkurs kulinarny mający na celu wyłonienie potraw lokalnych i regionalnych.

Organizacjami „nowego typu” szerzącymi tożsamość lokalną są stowarzyszenia i fundacje. Popularyzują one sztukę i stare rzemiosło, w oparciu o edukację i kulturę ludową.

Podania i legendy

Głazy narzutowe stanowią tradycyjny element krajobrazu kulturowego gminy Nowosolna i bogactwo kultury niematerialnej. Stały się one źródłem miejscowych – regionalnych podań i legend.

Jedna z nich tłumaczy mnogość głazów różnej wielkości na tym terenie niezwykłą zdolnością ziemi do "rodzenia kamieni". W rzeczywistości to proces wymarzania głazów z gruntu odpowiedzialny jest za coroczne pojawianie się nowych głazów, niewielkich rozmiarów na powierzchni ziemi. Może to nasuwać pewne skojarzenia dotyczące narodzin.

Kult głazów narzutowych w gminie Nowosolna

Bilans walorów dziedzictwa kulturowego gminy Nowosolna

W wyniku przeprowadzonej analizy zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego gminy Nowosolna można wskazać następujące elementy bilansu - analizy SWOT w zakresie dziedzictwa kulturowego:

Mocne strony

- bardzo atrakcyjny krajobraz kulturowy - Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, Las Włoczyński, Strefa Krawędziowa Wzniesień Łódzkich,
- położenie gminy w obszarze metropolitalnym Aglomeracji Łódzkiej,
- potencjał do rozwoju turystyki kulturowej,
- dogodne położenie w pobliżu tras komunikacyjnych,
- charakter gminy podmiejskiej – rozwój budownictwa jednorodzinnego i funkcji pomocniczych dla ośrodka centralnego,
- zabytki wysokiej rangi – grodzisko wczesnośredniowieczne, kościół w Starych Skoszewach i dwór w Byszewach (objęty wpisem do rejestru zabytków),
- występowanie charakterystycznej zabudowy pozostałej po niemieckich osadnikach, bogate tradycje związane z osadnictwem niemieckim - zachowane ślady wielokulturowości gminy,
- .. duża liczba zabytkowych cmentarzy ewangelickich, wojennych oraz miejsc pamięci na terenie gminy,
- wprowadzenie oznakowania zabytkowych cmentarzy,
- występowanie wielu kapliczek przydrożnych,
- bogata historia obszaru, wysoka kultura niematerialna - przekazywanie legendy,
- bogata gama imprez o charakterze kulturowym (organizacja imprez służących kultywowaniu lokalnych tradycji),
- występowanie szlaku kulturowego – romańskiego,
- liczne stanowiska archeologiczne (w tym stanowisko o wysokich wartościach wpisane do rejestru zabytków)
- tradycje kulinarne,
- działalność Gminno Parkowego Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie oraz świetlic środowiskowych.

Słabe strony

- brak centrum – lokalizacja Siedziby Urzędu Gminy poza granicami gminy Nowosolna,
- brak rozpoznania i określenia produktu lokalnego,
- niszczenie – przebudowywanie zabytków architektury po osadnictwie niemieckim,

- brak użytkowania niektórych obiektów zabytkowych,
- brak rewaloryzacji cmentarzy ewangelickich i wojennych,
- brak publicznie dostępnej zintegrowanej informacji o obiektach zabytkowych gminy,
- brak oferty edukacji regionalnej.

Szanse

- utworzenie parku kulturowego Śladami Iwaszkiewicza w Dolinie Moszczenicy,
- wpisanie kościoła w Starych Skoszewach do rejestru zabytków,
- rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o cenny obiekt sakralny Sanktuarium w Starych Skoszewach z uwzględnieniem lokalnych kapliczek,
- zachowanie obiektów po osadnikach niemieckich,
- rozwijanie współpracy z gminami sąsiednimi w ramach LGD,
- koła gospodyń, Ochotnicza Straż Pożarna i stowarzyszenia,
- prężnie działające parafie,
- rosnące zapotrzebowanie na rozwój turystyki, w szczególności weekendowej wśród mieszkańców Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego – utworzenie kręgu przyrodniczo - kulturowego aglomeracji łódzkiej,
- rozwój funkcji sportowo – rekreacyjno - wypoczynkowych gminy,
- rozwój funkcji uzupełniających dla ośrodka centralnego (w szczególności funkcji sypialnej, rekreacyjno-wypoczynkowej i sportowej),
- pozyskanie funduszy na rozwój lokalnej kultury, małej przedsiębiorczości i produktów lokalnych, agroturystyki.
- istniejące Centrum Kultury i Edukacji w Plichtowie, Świetlice Środowiskowe w Byszewach, Kaloncie, Lipinach i Starych Skoszewach oraz miejsca integracji mieszkańców (centrum wsi),
- podniesienie atrakcyjności obszaru poprzez kreowanie produktów i imprez o charakterze kulturowym,
- edukacja regionalna mieszkańców,
- wykorzystanie możliwości finansowania ochrony zabytków z różnych źródeł - środków unijnych, z budżetu państwa i samorządu województwa,
- wykorzystanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne,
- wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków - organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych,
- kształtowanie Kręgu Przyrodniczo – Kulturowego Aglomeracji Łódzkiej,
- kultywowanie lokalnych tradycji niematerialnych,

- dobra promocja obszaru.

Zagrożenia

- presja urbanistyczna na tereny cenne krajobrazowo,
- presja właścicieli obszarów zabytkowych, miejsc pamięci do zmiany ich charakteru,
- brak świadomości walorów i zainteresowania dla utrzymania zabudowy tradycyjnej,
- projektowana: autostrada, obwodnica Brzezin, kolej dużych prędkości - duże natężenie ruchu degradujące zabytki,
- utrudnienia w pozyskiwaniu środków na ochronę i zachowanie zabytków,
- niewystarczające środki finansowe w stosunku do potrzeb na ochronę i rewaloryzację obiektów i obszarów zabytkowych.

Obszar gminy Nowosolna w zakresie walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej posiada bardzo duży potencjał. Ma to związek z wysokimi walorami krajobrazu kulturowego, bogatą historią, istnieniem cennych obiektów i obszarów. Istnienie drogi pielgrzymkowej powoduje możliwość rozwoju turystyki pielgrzymkowej. Związek obszaru z postacią Jarosława Iwaszkiewicza stanowi potencjał rozwoju tego terenu i stwarza możliwość pretendowania do miana parku kulturowego.

Z uwagi na występowanie cmentarzy wojennych, teren ten pretenduje do rozwoju turystyki historycznej poprzez przeprowadzanie rekonstrukcji bitew.

Wśród słabych stron gminy zwraca uwagę przebudowywanie obiektów zabytkowych związanych z obecnością osadników niemieckich stanowiących ważny element w krajobrazie kulturowym gminy. Jeśli nie zostaną podjęte działania w celu ratowania tych obiektów nieodwracalnie znikną one z krajobrazu.

Największym zagrożeniem dziedzictwa kulturowego gminy jest olbrzymia presja urbanistyczna na cenne krajobrazowo tereny gminy Nowosolna, szczególnie położone w obrębie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

Presja urbanistyczna na tereny cenne krajobrazowo

Założenia programu opieki nad zabytkami dla gminy Nowosolna

W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że Gmina Nowosolna posiada bogate walory dziedzictwa kulturowego o znaczącej randze, które należy chronić i jednocześnie odpowiednio wykorzystywać i udostępniać społeczeństwu. Biorąc pod uwagę wymogi płynące z ustawy z 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i uwzględniając zbilansowane zasoby i wartości należy stwierdzić, iż Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Nowosolna musi uwzględniać:

- **ochronę walorów i wartości materialnych i niematerialnych przy jednoczesnym ich wykorzystaniu jako czynnik rozwoju obszaru gminy Nowosolna**

W tym celu należy prowadzić działania zmierzające do:

- zachowania krajobrazu kulturowego,
- wykorzystania przestrzeni historycznych do tworzenia przyjaznych centrów publicznych stanowiących serce miejscowości,
- rewaloryzacji cennego zespołu sakralnego, zespołów dworsko - parkowych oraz zabytkowych założeń omentarych,
- adaptacji obiektów i obszarów zabytkowych na cele edukacyjne, kulturalne i społeczne,
- tworzenia nowych atrakcji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego gminy,
- wzrostu identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu i uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych,
- poprawy społecznej akceptacji co do konieczności ochrony zabytków.

- **promocję zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego gminy Nowosolna**

W tym celu należy podjąć działania upowszechniania wyjątkowego dziedzictwa kulturowego gminy poprzez:

- edukację regionalną mieszkańców,
- wydawnictwa i programy edukacyjne,
- digitalizację walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego.

Najważniejsze aspekty ochrony wartości kulturowych gminy Nowosolna

Gmina Nowosolna dysponuje cennym dziedzictwem kulturowym, w tym nieprzeciętnymi walorami krajobrazowymi, co predysponuje do aktywizacji mieszkańców w sferze zachowania zabytków. Realizacja takiego zamierzenia wymaga podejmowania przez samorząd gminy Nowosolna działań w następujących zakresach strategicznych:

- **Zachowanie tożsamości regionalnej**
 - kształtowanie lokalnej dumy,
 - kreowanie lokalnych produktów regionalnych,
 - integracja kulturalna mieszkańców,
 - edukacja mieszkańców o bogactwie lokalnego dziedzictwa,
 - pogłębianie szacunku mieszkańców do przeszłości i dziedzictwa kulturowego.

- **Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego gminy**
 - ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego,
 - podniesienie rangi najbardziej wartościowych zabytków,
 - rewitalizacja i rewaloryzacja obszarów,
 - rewitalizacja centrum administracyjno - turystycznego w Starych Skoszewach,
 - kształtowanie wizerunku gminy jako obszaru o unikatowym dziedzictwie kulturowym,
 - wspierania posiadaczy obiektów zabytkowych w działaniach mających na celu poprawę stanu obiektów i ich wykorzystania na cele kulturalne, edukacyjne i społeczne,
 - kreowanie produktów turystyki kulturowej.

Wszelkie przewidywane działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego należy rozpatrywać w następujących ujęciach:

- **Studia badawcze** - wspieranie przeprowadzania prac studialnych w celu poprawy stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- **Digitalizacja zasobów i walorów** - cyfrowe upowszechnienie dziedzictwa kulturowego gminy,
- **Ochrona i zachowanie obiektów i obszarów zabytkowych** – przygotowanie dokumentacji i przeprowadzenie prac w zakresie rewaloryzacji ogrodzenia kościoła w Starych Skoszewach, prowadzenie prac w zakresie rewaloryzacji założeń cmentarzy,

przeprowadzenie prac w obiektach zabytkowych z adaptacją na cele nie szkodzące obiektom zabytkowym,

- **Edukacja** – regionalna mieszkańców poprzez organizację rekonstrukcji wydarzeń historycznych, imprez kulturowych, upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie regionu w lokalnych mediach, cykliczne artykuły, organizowanie wystaw, programy edukacji regionalnej w szkołach,
- **Aktywizacja** - pobudzanie aktywności mieszkańców w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa poprzez organizację konkursu na najciekawsze zdjęcie krajobrazu kulturowego gminy, najlepiej zachowany obiekt lub obszar zabytkowy, włączenie organizacji społecznych i Lokalnych Grup Działania do wspólnych starań prowadzących do polepszenia stanu dziedzictwa kulturowego,
- **Kreowanie rozwoju turystyki kulturowej** - wykorzystanie walorów dziedzictwa sakralnego, historycznego i dziejowego dla rozwoju produktów turystycznych,
- **Promocja** - wzrost aktywności w zakresie promocji i popularyzacji walorów kulturowych, wydanie folderów z informacją o zabytkach regionu, upowszechnianie lokalnych oraz regionalnych produktów, kreowanie pamiątek z terenu gminy (np. ze słynącym łaskami wizerunkiem Matki Bożej z Dzieciątkiem),
- **Współpraca** z samorządem województwa, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i gminami sąsiednimi w zakresie ochrony i zachowania obiektów i obszarów zabytkowych oraz tożsamości lokalnej.

CELE, KIERUNKI I DZIAŁANIA

Cel strategiczny

Bogate walory i wartości kulturowe gminy źródłem dumy i podstawą rozwoju obszaru

Cel operacyjny

Kreowanie wartości regionalnych

Zasoby dziedzictwa kulturowego w dobie gospodarki rynkowej posiadają nie tylko wartość historyczną, ale także wymierną wartość ekonomiczną, decydującą o potencjale

gospodarczym. Tak więc świadome zarządzanie tymi zasobami i ich skuteczne wykorzystanie w połączeniu z promocją może przyczynić się do rozwoju gminy.

Dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne w dużej mierze kształtuje świadomość oraz współczesną kulturę. Dlatego też należy je zachować, chronić i pielęgnować ze szczególnym uwzględnieniem elementów decydujących o tożsamości i specyfice lokalnego dziedzictwa.

Działanie 1

Zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego

W celu zachowania cennego dziedzictwa kulturowego gminy Nowosolna powinny zostać stworzone odpowiednie warunki i procedury postępowania wspierające rewitalizację, rewaloryzację i remonty obszarów i obiektów zabytkowych. Należy podjąć wszelkie działania w celu pozyskania funduszy ze środków zewnętrznych oraz dążyć do przeniesienia siedziby władz gminy z terenu osiedla Nowosolna w Łodzi na obecny teren gminy.

Zadania

- Ożywianie historycznej tkanki ruralistycznej miejscowości gminnych

Należy kontynuować działania w celu ożywiania układów przestrzennych ośrodków ruralistycznych gminy Nowosolna z uwzględnieniem elementów społecznych procesu. Nowopowstała przestrzeń publiczna powinna być udostępniona lokalnej społeczności i wykorzystywana na funkcje kulturalne, turystyczne i społeczne.

Tworzenie przestrzeni integrującej społeczność lokalną.

- **Rozpoznanie i zagospodarowanie osady i grodziska w Starych Skoszewach na cele turystyczno – administracyjne**

W tym celu zostaną wykonane: zdjęcia lotnicze terenu osady i grodziska w różnych warunkach pogodowych i wegetacyjnych tak, aby uzyskać jak najlepsze zdjęcia do analizy archeologicznej z aktualnym stanem zachowania obiektu. Na osadzie zostaną wykonane badania nieinwazyjne oraz odwierty metodami geologicznymi w celu rozpoznania faktycznego zasięgu osady. Koncepcja zagospodarowania terenu na potrzeby administracyjno – turystyczne gminy Nowosolna powinna uwzględniać wyniki wstępnego rozpoznania archeologicznego oraz nawiązywać do dawnego budownictwa tych terenów: użycie tradycyjnych materiałów (najlepiej drewna, kamienia lub materiałów łączonych), dostosowanie wielkości budynków do tradycyjnych form oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznej (np. parkingów) w taki sposób, aby jak najmniej terenu uległo nieodwracalnemu przekształceniu.

Grodzisko w Starych Skoszewach do zagospodarowania na cele turystyczno – administracyjne fot. Magdalena Nowak

- **utworzenie parku kulturowego obszaru „Śladami Iwaszkiewicza w dolinie Moszczenicy”**

Obszar założenia dworsko – parkowego w Byszewach proponuje się do uznania za park kulturowy na mocy podjęcia uchwały Rady Gminy Nowosolna. Zatem decyzję o utworzeniu parku podejmuje Rada Gminy. Wprowadzenie tej formy ochrony zabytków podnosi prestiż obszaru i powoduje większe możliwości pozyskania środków finansowych, ponieważ przyznawana punktacja przy ocenie wniosków jest zwiększana dla parków kulturowych. Gmina Nowosolna tworząc park kulturowy „Śladami Iwaszkiewicza w dolinie Moszczenicy” zyskuje mocną kartę przetargową w ubieganiu się o fundusze na przeprowadzenie kompleksowej rewitalizacji obszaru objętego granicami parku.

dwór przed remontem

*Obszar proponowanego parku kulturowego
„Śladami Iwaszkiewicza w dolinie Moszczenicy”*

- **wpisanie dworu w Byszewach na listę obiektów reprezentatywnych**

Na etapie sporządzania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami dla województwa łódzkiego wytypowano obiekty uznane za reprezentatywne. Wyremontowany obiekt dworu w Byszewach stanowi dobrą kandydaturą do zamieszczenia na tej liście w kolejnej edycji dokumentu. Obiekty i obszary zamieszczone na liście obiektów reprezentatywnych są brane pod uwagę przy ocenianiu wniosków złożonych do Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi przy ubieganiu się o środki przyznawane na rewaloryzację zabytków. Działania promocyjne powinny przede wszystkim lokować Byszewy wśród atrakcyjnych zabytków.

Wyremontowany dwór w Byszewach

- **ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o cenny obiekt sakralny w Starych Skoszewach z uwzględnieniem lokalnych kapliczek**

Sanktuarium Maryjne w Starych Skoszewach stanowi cenny walor do rozwijania turystyki pielgrzymkowej. Całościowy projekt powinien obejmować założenie sakralne w Starych Skoszewach oraz kapliczki z terenu gminy.

Sanktuarium w Starych Skoszewach

- **wpisanie kościoła i ogrodzenia wokół kościoła w Starych Skoszewach do rejestru zabytków**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku w art. 74 wskazuje, że dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane mogą być udzielane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków tylko na zabytki wpisane do rejestru. Z uwagi na brak wpisu do niniejszego rejestru kościoła w Starych Skoszewach nie ma możliwości pozyskania finansowania na zabytki. Celowym jest wpisanie kościoła i zachowanego zabytkowego ogrodzenia do ww. rejestru zabytków.

Stare Skoszewy propozycja wpisania kościoła do rejestru zabytków

Fot. Zofia Okońska

- **kandydowanie zabytkowych cmentarzy ewangelickich do pozyskania środków finansowych z funduszy ochrony środowiska na przeprowadzenie wymaganych prac rewaloryzacyjnych.**

Obszary zabytkowych cmentarzy z terenu gminy Nowosolna mogą ubiegać się dofinansowanie z Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na rewaloryzację zabytkowych obszarów. Cmentarze ewangelickie zamieszczone w Gminnej ewidencji zabytków gminy Nowosolna powinny kandydować do pozyskania środków na przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych. Wiąże się to z pozyskaniem funduszy na przeprowadzenie działań konserwatorskich mających na celu ekspozycję zachowanego dziedzictwa kulturowego.

Obszary cmentarzy przeznaczone do rewaloryzacji

- **Poprawa stanu obiektów zamieszczonych w gminnej ewidencji zabytków gminy Nowosolna**

Należy dokonać wszelkich starań, by doprowadzić do poprawy stanu obiektów zamieszczonych w gminnej ewidencji zabytków. Istnieje jednak bariera natury prawnej na drodze pozyskiwania środków finansowych na przeprowadzenie remontów, ponieważ ustawa stanowi, że finansowane są prace remontowe obiektów wpisanych do rejestru. Obiekty nie objęte prawną formą ochrony tzw. ewidencjonowane mogą uzyskać dofinansowanie jedynie w przypadku opracowania projektu kompleksowej odnowy ze środków dysponowanych przez Urząd Marszałkowski w Łodzi lub z Funduszu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Konieczność poprawy stanu obiektów i obszarów zamieszczonych w Gminnej ewidencji zabytków gminy Nowosolna

- **opracowanie wirtualnej panoramy Gminy Nowosolna**

W celu upowszechniania dziedzictwa kulturowego gminy należy opracować i udostępnić na stronie internetowej gminy wirtualną panoramę gminy Nowosolna, zawierającą najciekawsze obiekty i obszary zabytkowe z terenu gminy z uwzględnieniem cennego krajobrazu kulturowego. Na stronie WWW należy zamieścić wszystkie obiekty i obszary zamieszczone w gminnej ewidencji zabytków gminy Nowosolna.

KARTA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW				
1. OBIEKT: Dom mieszkalny			5. MIEJSCOWOŚĆ: Wiączyn Dolny	
2. OBECNA FUNKCJA: Dom mieszkalny	3. MATERIAŁ: Drewniany	4. DATOWANIE: Koniec XIX w.		6. GMINA: Nowosolna
			7. POWIAT: łódzki wschodni	
			8. WOJEWÓDZTWO: łódzkie	
			9. KOD POCZTOWY: 92-701	
			10. ADRES: Wiączyn Dolny 35	
			11. LOKALIZACJA: Przy drodze powiatowej	
			12. LOKALIZACJA ARCHEOLOGICZNA: nr obszar AZP 66-53, nr st. na obszarze AZP 6, nr st. w miejscowości 2	
			13. NUMER EWIDENCYJNY DZIAŁKI: 97, obręb Wiączyn Dolny	
			14. WŁASNOŚĆ: Prywatna	
			15. RODZAJ UŻYTKOWNIKA: Mieszkalne	
			18. INFORMACJE O OCHRONIE: Zapis w planie zagospodarowania przestrzennego uchwała Nr XXXIII/225/05 Rady Gminy Nowosolna z dnia 13 czerwca 2005 r.	
18 RODZAJ ZAGROZEŃ: Brak bieżącego remontu, pielęgnacji				
17. STAN ZACHOWANIA: Zaniedbany	19. WPISUJĄCY DANE: Lamcha	20. DATA WYKONANIA WIDENCJI: Wrzesień 2012		

Zamieszczenie obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków na stronie WWW

Działanie 2

Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym oraz promocja gminy

Działania promocyjne, edukacyjne i kulturalne zwiększają świadomość wśród mieszkańców i gości odwiedzających gminę. Edukacja społeczności lokalnej, polegająca na przedstawieniu dziejów obszaru gminy, historii miejsc, pogłębia szacunek mieszkańców do przeszłości i dziedzictwa kulturowego. Wspieranie aktywności lokalnej przyczynia się poszanowania dziedzictwa kulturowego oraz do wzmocnienia identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania.

Zadania

- **Upowszechnianie legendy**

Cennym dziedzictwem kultury niematerialnej gminy Nowosolna jest legenda związana z występowaniem głazów narzutowych, które stały się symbolem regionu i powinny być przekazywane kolejnym pokoleniom w postaci upowszechnianej legendy.

Upowszechnianie legendy związanej z występowaniem głazów narzutowych z terenu gminy Nowosolna

- **Organizacja spotkań związanych z miejscem bitew.**

W ostatnich latach imprezy upamiętniające wydarzenia historyczne cieszą się bardzo dużym powodzeniem. Nasycenie miejsc związanych z toczącymi się starciami na przełomie listopada i grudnia 1914 roku podczas Bitwy Brzezińskiej. Pamiątki historycznych tragicznych walk m. in. w Starych Skoszewach i Wiączyniu Dolnym mogą stanowić miejsca rekonstrukcji wydarzeń historycznych.

Organizacja imprez związanych z miejscem bitew

- **Promocja imprez o charakterze kulturowym**

Organizacja imprez kulturowo– folklorystycznych - takich jak: Majówka Samorządowa czy Dożynki Gminne powoduje zwiększenie identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu. Udział twórców i artystów z terenu gminy powoduje rozwój rzemiosła ludowego i wzmocnienie elementów etnograficznych. Odbywające się imprezy powinny być silnie promowane na terenie gminy i województwa.

Organizacja imprez kulturowo – folklorystycznych - dożynki gminne

- **Wykreowanie pamiątek regionalnych**

W skoszewskim kościele znajduje się cudowny, słynący łaskami obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem. Namalowany w drugiej połowie XIV w., prawdopodobnie wykonany w Rzymie na polecenie papieża Grzegorza Wielkiego. Wizerunek Matki Bożej może stać się pamiątką gminy Nowosolna.

Altarz przed renowacją

Fot. Andrzej Danowski

Wizerunek matki Bożej Fot. Z. Okońska

- **Wspieranie specjałów lokalnych i wpisanie ich na Ministerialną listę krajowych produktów regionalnych oraz ich promocja**

Produkty regionalne decydują o kolorycie, odrębności i specyfice wyodrębnionego obszaru stanowiąc jego bogactwo kultury kulinarnej, dlatego nadal należy kreować regionalne specjały, np. „żur Skoszewski”, który stał się produktem rozpoznawalnym i znanym zarówno lokalnie, jak i w regionie (zajął II miejsce w konkursie kulinarnym zorganizowanym przez LGD „STER” w Wiśniowej Górze w roku 2011) oraz pierogi, symbol „Święta Pieroga” organizowanego przez sołectwo Moskwa, któremu towarzyszy degustacja pierogów, ciast i innych pyszności.

Zakłada się wpisanie żuru Skoszewskiego i pierogów z Moskwy na listę produktów regionalnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

„żur skoszewski” oraz „moskiewskie pierogi”

• **Propagowanie dziedzictwa kulturowego w Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie**

Zakłada się kontynuowanie spotkań malarskich, warsztatów lepienia z gliny i innych zajęć o charakterze kulturowym, mających na celu edukację regionalną mieszkańców i promowanie bogatej historii i kultury gminy - w tym historii miejscowości Stare Skoszewy. Kultywowanie lokalnych obyczajów, tradycji, rzemiosła ludowego, wymiana doświadczeń kulinarnych wpływa na rozwój kulturowy społeczności lokalnej, pogłębia szacunek do dziedzictwa.

Promowanie dziedzictwa w Gminnym Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie

- **edukacja regionalna mieszkańców**

Zachowanie i propagowanie dziedzictwa winno odbywać się przy współudziale społeczności lokalnej. Dlatego trzeba podjąć działania w celu propagowania wiedzy o zabytkach i zasadach ochrony. Należy umacniać w mieszkańcach gminy poczucie tożsamości poprzez identyfikowanie specyfiki i odrębności lokalnej. Szczególną uwagę należy zwrócić na edukację w zakresie dziedzictwa kulturowego począwszy od szkół, gdzie dzieci i młodzież trzeba zachęcać do poznawania historii swojego najbliższego miejsca zamieszkania. Kolejną ważną grupą, do której należy kierować te działania są właściciele i użytkownicy zabytków.

Działanie 3

Rozwój turystyki kulturowej w oparciu o walory krajobrazowe i historię obszaru

Rozwój turystyki w oparciu o zabytki, miejsca pamięci narodowej (gdzie organizowane są lekcje żywej historii) pozwoli na ożywienie omawianego obszaru, zwiększy miejsca pracy i wpłynie na rozwój gospodarczy gminy. W obecnych procedurach wykorzystanie zabytków na potrzeby turystyczne, edukacyjne i społeczne jest wymogiem w staraniu się o dotacje finansowe.

Zadania

- Wykreowanie markowego produktu „Stare Skoszewy i okolice - spotkanie z historią, tradycją i kulturą”

Gmina Nowosolna spotkanie z historią, tradycją i kulturą - produkt turystyczny dający szansę rozwoju, ożywienia i odnowy obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystania na cele turystyczne.

WSKAZANIA DO DOKUMENTÓW WYŻSZEGO RZĘDU

Rekomendacje do wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami wynikające z opracowanego programu opieki nad zabytkami dla gminy Nowosolna

Wnioskuje się o uwzględnienie w wojewódzkim programie opieki na zabytkami:

- rozwoju turystyki pielgrzymkowej w oparciu o cenne sanktuarium w Starych Skoszewach, z uwzględnieniem kapliczek,
- wykreowania markowego produktu: Stare Skoszewy i okolice - spotkanie z historią, tradycją i kulturą,
- uwzględnienie cmentarzy ewangelickich w ubieganiu się o środki na rewaloryzację z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- propozycji wpisania na listę produktów regionalnych żuru Skoszewskiego oraz Moskiewskich pierogów,
- propozycji utworzenia parku kulturowego „Śladami Iwaszkiewicza w dolinie Moszczenicy”,
- uznanie dworu w Byszewach za obiekt reprezentatywny.

MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY NOWOSOLNA

DOFINANSOWANIE Z MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO (MKiDN) Z PROGRAMU „DZIEDZICTWO KULTUROWE”:

Dotacje z MKiDN można otrzymać w ramach następujących poszczególnych priorytetów Programu „Dziedzictwo Kulturowe”:

W ramach priorytetów dofinansowywane są projekty przeznaczone na rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych, rozwój instytucji muzealnych, ochronę zabytków archeologicznych, tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego oraz na ochronę zabytkowych cmentarzy. Priorytety ulegają zmianie w poszczególnych latach. W ostatnim czasie zaczęto dostrzegać potrzebę dotowania zabytków archeologicznych i kultury ludowej oraz zabytkowych cmentarzy.

Największe dotacje zostają przekazane na rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych, a najmniejsze na tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego.

Beneficjentami mogą być wyłącznie podmioty prawa polskiego – właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego; inne jednostki organizacyjne takie jak samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe.

Wysokość udzielanego dofinansowania wynosi do 50 % nakładów koniecznych określonych w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Minimalna wnioskowana kwota dotacji wynosi:

- 25 000 zł na zabezpieczenia przeciwwłamaniowe i przeciwpożarowe;
- 75 000 zł w pozostałych przypadkach.

Beneficjent może złożyć do poszczególnego priorytetu maksymalnie 3 wnioski w jednym roku, a realizacja projektowanych zadań może odbywać się wyłącznie w ciągu roku, w którym dotacja została przyznana, natomiast refundacja dotyczy kosztów poniesionych w ciągu trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Ocena wniosku obejmuje:

- ocenę wartości merytorycznej - maksymalnie można uzyskać 60 punktów: najwyżej punktowana jest konieczność przeprowadzenia prac wynikająca ze stanu technicznego zabytku - 30 pkt, czas powstania, wartość historyczna, artystyczna, naukowa - 20 pkt, figurowanie na Liście UNESCO - 5 pkt, uznanie za pomnik historii - 5 pkt,

- ocenę wartości społecznych - maksymalnie 20 pkt za publiczną funkcję zabytku,
- ocenę wartości organizacyjnej, maksymalnie 20 pkt, w tym 10 pkt za profesjonalne przygotowanie aplikacji, 10 pkt za procentowy udział wkładu własnego lub środków pozyskanych z innych źródeł.

DOFINANSOWANIE W RAMACH PROGRAMU OPERACYJNEGO INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO 2007 - 2013

W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, wspierane są działania mające na celu m. in. ochronę środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.

- Priorytet XII (XI) - Kultura i dziedzictwo kulturowe.
- Działanie 12.1(11.1) Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Z omawianych dotacji mogą korzystać wyłącznie duże projekty o charakterze ponadregionalnym przekraczające wartość 20 mln zł, a w niektórych przypadkach 4 mln zł.

Beneficjentami omawianych możliwości finansowania mogą być osoby fizyczne, organizacje pozarządowe, osoby prawne i jednostki organizacyjne związków wyznaniowych i kościołów mające siedzibę lub zameldowane na obszarze Lokalnych Grup Działania.

Wartość dofinansowania wynosi od 4,5 tys. zł do 25 tys. zł i nie więcej niż 100 tys. zł dla jednego beneficjenta w całym okresie realizacji programu.

Poziom dofinansowania nie może przekroczyć 70 % kosztów kwalifikowanych.

DOFINANSOWANIE Z NARODOWEGO FUNDUSZU OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków opracowuje co 4 lata listę preferencyjną zabytkowych parków i ogrodów dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, w celu finansowania prac z zakresu rewaloryzacji założeń zieleni (parków, cmentarzy). Obecna lista została sporządzona w 2009 roku. W celu kandydowania obszarów do zamieszczenia na ww. liście potrzeba jest akceptacja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i za jego pośrednictwem następuje zgłoszenie.

DOFINANSOWANIE W RAMACH REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO NA LATA 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013

Podział środków w ramach funduszy strukturalnych na lata 2007-2013 został scedowany dla każdego województwa poprzez Regionalny Program Operacyjny. Dofinansowywane projekty są to kluczowe dla regionu inwestycje o charakterze wielkoskalowym. Inwestycje muszą być ujęte w Lokalnym Programie Rewitalizacji lub Zintegrowanym Programie Rozwoju Lokalnego i wykazywać wpływ na rozwój regionu oraz ożywienie społeczno - gospodarcze terenów zdegradowanych.

Finansowanie zadań RPO dla województwa łódzkiego jest możliwe w ramach dwóch osi priorytetowych:

- **Oś priorytetowa V: Infrastruktura społeczna** - dla projektów, mających na celu kształtowanie i rozwijanie tożsamości kulturowej regionu w ramach:

Działania V.4 Infrastruktura kultury

W ramach ww. działania dofinansowywane są projekty dotyczące rewaloryzacji i remontów zabezpieczenia przeciwpożarowe, przeciwwłamaniowe oraz na wypadek zagrożeń obiektów i obszarów zabytkowych wykorzystywanych na funkcje kulturalne. Dotowane są również działania promocyjne produktów regionalnych, przygotowanie programów, digitalizacje udostępnianej bazy zasobów dziedzictwa kulturowego.

Beneficjentami mogą być: jednostki samorządu terytorialnego, związki i stowarzyszenia, organy administracji rządowej, instytucje kultury, wyższe szkoły artystyczne, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Maksymalne dofinansowanie projektów z EFRR wynosi 85 % wydatków. Dla projektów objętych pomocą publiczną, dotacja unijna wynosi do 50 % wartości w przypadku, gdy pozostałe 50 % zostanie dotowane z budżetu państwa.

Dotacja dla projektów dotyczących zabezpieczeń obiektów zabytkowych przed zniszczeniami i kradzieżami o wartości do 4 mln zł. Kwota dofinansowania dla pozostałych projektów została określona do 20 mln zł.

- **Oś priorytetowa VI: Odnowa obszarów miejskich** - w ramach omawianego działania dofinansowywane są projekty z zakresu rewitalizacji i rewaloryzacji terenów przemysłowych i powojennych w ramach:

Działania VI. 1 Rewitalizacja obszarów problemowych.

Projekty składane w działaniu VI.1 dotyczą rewitalizacji, rewaloryzacji i remontów zdegradowanych obszarów przemysłowych, powojennych, mieszkaniowych oraz terenów zieleni historycznych struktur miejskich.

Należy podkreślić, że przy ocenie projektów punktowane jest m. in. uwzględnienie zadania w Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami dla województwa łódzkiego, wpisanie obiektu i obszaru do rejestru zabytków, ustanowienie parku kulturowego.

Beneficjentami mogą być: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, jednostki sektora finansów publicznych, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, TBS, przedsiębiorcy.

Dofinansowanie z EFRR wynosi 85 % wydatków. Dla projektów objętych pomocą publiczną, dotacja unijna wynosi do 50 % wartości w przypadku, gdy pozostałe 50 % zostanie dotowane z budżetu państwa.

Nie została określona minimalna ani maksymalna wartość projektów, jak również minimalna i maksymalna kwota wsparcia.

DOTACJE Z DEPARTAMENTU FUNDUSZU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH URZĘDU MARSZAŁKOWSKIEGO W RAMACH EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU ORIENTACJI I GWARANCJI ROLNEJ

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013

Uzyskane środki są przeznaczone na inwestycje mające na celu podniesienie atrakcyjności turystycznej gmin poprzez budowę, rewaloryzację oraz remonty wartościowych obiektów na ich terenie.

Oś 3 - działanie Odnowa i rozwój wsi

Dotowane są projekty, umożliwiające rozwój tożsamości regionalnej poszczególnych obszarów wiejskich, miejsko - wiejskich oraz miejskich powiązanych funkcjonalnie z obszarami

wiejskimi z wyłączeniem miast powyżej 5 tys. mieszkańców. Pomoc finansowa udzielana jest na remonty obiektów pełniących funkcje publiczne, kulturalne i społeczne, propagowanie regionalnego dziedzictwa, kształtowania przestrzeni publicznej,

Beneficjentami są osoby prawne, gminy, instytucje kultury, kościoły, związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe pożytku publicznego.

Maksymalna wysokość dofinansowania dla jednej miejscowości wynosi 500 000 zł w okresie realizacji programu. Wielkość dotacji wynosi od 25 000 zł, przy maksymalnej 75 % wysokości kosztów.

Oś 4 - Program Leader

Celem omawianego programu jest budowa kapitału społecznego i wdrażanie lokalnych projektów poprzez inicjatywy Lokalnych Grupy Działania opracowujących Lokalne Strategie Rozwoju. Dofinansowywane projekty dotyczą zasobów przyrodniczych, kultywowania tradycji regionalnych, rewaloryzacji obiektów zabytkowych.

DOFINANSOWANIE Z BUDŻETU WŁASNEGO URZĘDU MARSZAŁKOWSKIEGO W ŁODZI

Urząd Marszałkowski w Łodzi podjął działania w celu ratowania zabytków, uruchamiając od 2008 roku środki na rewaloryzację obiektów i obszarów zabytkowych.

Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 12 stycznia 2010 r. uchwałą nr L/1463/10 przyjął Regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego. W myśl § 2 ww. uchwały dotację celową można uzyskać w celu wykonania opracowań projektowych i badawczych, przeprowadzenia prac konserwatorskich zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznym zdefiniowanych w art. 6 ust. 1 pkt 1, 2, 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Ponadto obiekt lub obszar zgodnie z ww. ustawą musi być wpisany do rejestru zabytków, posiadać duże znaczenie dla dziedzictwa, znajdować się w granicach administracyjnych województwa łódzkiego i być udostępniany społeczeństwu.

Beneficjentami mogą być właściciele i użytkownicy zabytków. Wysokość przyznawanych dotacji stanowi do 50 % ogółu nakładów. W przypadku obiektów

o wyjątkowych wartościach zabytkowych bądź wymagających podjęcia natychmiastowych prac naprawczych dotacja może wynosić do 100% nakładów.

Udzielenie dotacji wymaga złożenia wniosku i spełnienia ww. wymogów formalnych. Następnie podlega opinii Komisji i jest rozpatrywane przez Sejmik Województwa Łódzkiego.

DOTACJE Z BUDŻETU WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków zgodnie z art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku udziela dotacji na prace konserwatorskie obiektów wpisanych do rejestru WKZ. Regulamin przyznawania dotacji stanowi, że mogą być dotowane prace w celu zachowania i ochrony materialnego dziedzictwa. Wojewódzki Konserwator Zabytków przyznaje środki na prace rewitalizacyjne i zabezpieczeniowe zabytków przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnymi wywozami za granicę. Dotowane zabytki winny pełnić funkcje publiczną.

Beneficjentami dotacji, podobnie jak w przypadku środków pozyskiwanych z Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi, mogą być: właściciele i użytkownicy zabytków. Również ich wysokość wynosi do 50 % nakładów a gdy zabytek posiada wyjątkową wartość lub jego stan wymaga podjęcia natychmiastowych prac dotacja może osiągnąć do 100 %.

Komisja oceniając wniosek uwzględnia: stan zabytku, wartość i czas powstania, uznanie za pomnik historii, rzetelność realizacji zadań, wysokość środków własnych oraz pozyskanych z innych źródeł.

Ostateczną decyzję przydziału środków podejmuje Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków.

DOTACJE Z WOJEWÓDZKIEGO FUNDUSZU OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

Ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej przyznawane są dotacje na projekty z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu, obejmujące działania realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze lub ewidencji. Środki przeznaczane są na przeprowadzanie rewitalizacji założen zieleni, wykonanie prac leczniczo - pielęgnacyjnych drzew w zabytkowych alejach oraz starodrzewów na terenach gmin. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej udziela pomocy finansowej w formie pożyczek, dotacji, dopłat do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych.

Stare Skoszewy – grodzisko

Teolin - kapliczka

Teolin – miejsce pamięci

Wiączyń Dolny – cmentarz wojenny

Stare Skoszewy – plebania

Wiączyń Dolny – dom